

16. VZPOREDNICE SLOVENSKE IN HRVAŠKE ETNOLOGIJE: HRANA IN PIJAČA V ČASU KRIZE – PRAKSE PRIDELAVE, DISTRIBUCIJE IN UŽIVANJA

Bistra, Hrvaška, 9.–10. junij 2022

Že 16. znanstveno-strokovno srečanje Vzorednice slovenske in hrvaške etnologije je bilo 9. in 10. junija 2022 v Bistri (blizu Zagreba). Tokratni glavni organizator je bilo Hrvaško etnološko društvo (HED); Slovensko etnološko društvo ga bo pripravilo čez dve leti. Naša dvodnevna gostiteljica je bilo Društvo Ekomuzej Bistra.

V petih sklopih se je zvrstilo 24 referentk in referentov. Slovensko polovico Vzorednic smo zastopale naslednje etnologinje: Alenka Černelič Krošelj kot predsednica SED, soorganizatorica in moderatorica, ki je predstavila tudi prispevek z naslovom Črno-belo bogastvo ter kruh, potice in kolači iz Posavskega muzeja Brežice; Jasna Fakin Bajec z Inštituta za kulturne in spominske študije ZRC SAZU, ki je spregovorila o odnosu do kruha med mladimi v času revščine in izobilja; Maja Godina Golija z Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU, ki je analizirala prehrano civilnega prebivalstva v Mariboru med prvo svetovno vojno; Barbara Sosič iz Slovenskega etnografskega muzeja, ki je predstavila prehransko krizo po drugi svetovni vojni, kot jo razkriva muzejska dokumentacija; Mojca Ramšak z Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo FF UL, ki je problematizirala pitje alkohola med epidemijo covid-19, in Jelka Pšajd iz Pomurskega muzeja Murska Sobota, ki je predstavila prispevek z naslovom Odnos socialno šibkih skupin ali posameznikov

Referentka Barbara Sosič z moderatorico Alenko Černelič Krošelj
(foto: Zora Slivnik Pavlin, junij 2022).

na podeželju do prehrane ob njenem pomanjkanju. Žal se Marinka Dražumerič iz Slovenskega etnološkega društva, ki bi morala spregovoriti o hrani v Beli krajini med prvo in drugo svetovno vojno, srečanja ni mogla udeležiti. Zora Slivnik Pavlin, dolgoletna članica SED, in Polonca Vodopivec z Občine Ajdovščina sta Vzorednice z zanimanjem spremljali in poslušali prispevke. Prvi dan sta se nam med poslušalci pridružila še Mateja Habinc in Peter Simonič z Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Hrvaške referentke in referent so bili iz različnih institucij in krajev: Ministrstva za kulturo in medije Republike Hrvaške, Društva Ivana Perkoveca iz Šenkovca, Etnografskega muzeja Zagreb, Inštituta za etnologijo in folkloristiko v Zagrebu, Mestnega muzeja Požega, Inštituta za hrvaški jezik in jezikoslovje v Zagrebu, Inštituta za antropologijo v Zagrebu, Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo v Zagrebu, Mestnega muzeja Korčula, Oddelka za konservatorstvo v Požegi, Pomorskega in zgodovinskega muzeja hrvaškega primorja na Reki, Domovinskega muzeja Slatina in Muzeja Moslavina Kutina ter Društva Ekomuzej Bistra. Zaploskali smo kolegici Sani Sardelić, ki se je na Vzorednice pripeljala najdlje – z južnodalmatinskega otoka Korčula.

Naj izpostavim samo nekaj vzorednic na temo prehrane med hrvaškim in slovenskim prostorom: tradicionalna hrana je spoj gastronomije in kulturne dediščine; nadomestki za kruh ob pomanjkanju moke so bili želod, tropine, pravi kostanj ipd.; kruh kot osnovno živilo je revnemu prebivalstvu vedno zadostoval, in šele njegovo umanjkanje je pomenilo lakoto; v pomanjkanju in kriznih situacijah je bilo prehranjevanje enolično; dediščina kruha je zelo povezana s prijetnimi in manj prijetnimi čustvi.

Zanimiva se mi je zdela misel Mirele Hrovatin iz Ministrstva za kulturo in medije Republike Hrvaške, da na seznam nesnovne dediščine ni treba vpisati vsega in naj pustimo skupnosti, da prepozna, kaj je zanjo bistveno in pomembno. Aktualne so bile opazke, ki jih ne bi smeli kar tako pozabiti: ugotovitev Sani Sardelić, da sprememba odnosa do hrane v sodobni družbi pomeni spremembo odnosa do okolja; Maje Godina Golija, da so krizna obdobja tudi čas inovacij in prilagodljivosti; in Mojce Ramšak, ki z raziskavo ugotavlja, da je alkoholna industrija v času epidemije covid-19 z uporabo novih tehnologij in lahkotnega nagovarjanja želela oziroma poskušala legalizirati pitje alkohola. Povabljeni smo bili tu-

* Jelka Pšajd, univ. dipl. sociologinja kulture ter etnologinja in kulturna antropologinja, muzejska svetovalka, Pomurski muzej Murska Sobota; jelka.psjajd@guest.ames.si.

Uvodni nagovor Klementine Batina v parku baročnega dvorca Oršič v Gornji Bistri (foto: Zora Slivnik Pavlin, junij 2022).

di na prihajajočo razstavo *Lica gladi: sit gladom ne vjeruje (Obrazi lakote: sit lačnemu ne verjame)* v Etnografski muzej Zagreb, katere cilj je opozoriti na pojav lakote v sodobni družbi. Ko govorimo o specifični gastronomski manifestaciji, pa ne moremo mimo predstavljenega *Bljak festivala* na otoku Krk kot dela karnevalskega dogajanja, kjer je mogoče okušati specialitete ljudske prehranske dediščine, s poudarkom na sestavinah, ki jih danes ne uporabljamo več vsak dan (in ponekod že postajajo kulinarične posebnosti), npr. svinjskih in kokošnjih nog, ledvic, vampov, kokošnjih vratov in druge *bljakavosti*.

Sproščene, zabavne in prijateljske so ekskurzije, zaradi katerih se iskreno veselim Vzparednic na slovenski in hrvaški strani. Ker jih pripravljajo domačini, so poučne in

strokovno pripravljene, z upanjem, da udeleženci vidimo tisto, česar na navadnem izletu ne bi nikoli. Tako smo se v petek popoldan zapeljali po Bistri in okolici, si ogledali prikaz interpretacijskega kostumiranja, prisluhnili pripovedovanju zgodb o baročnem dvorcu Oršič v Gornji Bistri in si ogledali še sakralni kompleks Sv. Nikola v Poljanici Bistriški. Večer smo zaključili s člani Ekomuzeja Bistra, ki so nam zapeli nekaj ljudskih pesmi. Poslušali smo jih ob okušanju lokalnega vina in pogač. Med odmoru med posameznimi sklopi smo lahko spremljali prikaz veččin tradicionalnega rokodelstva – izdelavo bistrškega nakita. Za konec verjetno ni treba dodati, da smo bili deležni izobilja hrane in pijače ter gostoljubnosti domačinov – pomanjkanje in izredne razmere so bile le besedna znanost.

Pogostitev s tradicionalnimi zagorskimi jedmi (foto: Zora Slivnik Pavlin, junij 2022).

Ročno izdelana moška okrasna ogrlica, imenovana *kravatlina*, je ena od oblik *kraluša*, ogrlice iz steklenih zrc, ki je obvezen element lokalnih pripadnostnih kostumov (foto: Zora Slivnik Pavlin, junij 2022).

Pogovor z avtorjem knjige Tomažem Simetingerjem (foto: zajem zaslona).

ETNOLOŠKI VEČER: ZVEZDNE POTI IN PLESNE SLEDI

Konec leta 2022 je v Knjižnici Glasnika SED izšla monografija Tomaža Simetingerja *Zvezdne poti in plesne sledi: Od Platona do romarskega vrta*. Besedilo odpira zanimive poglede na razvoj plesne kulture na Slovenskem, prav tako pa na raziskave plesa v tem prostoru. Zato etnološki večer, ki je potekal 10. februarja 2022 preko spletne aplikacije Zoom, ni bil zgolj predstavitev knjige, ampak je izid knjige pomenil zgolj iztočnico za vsebinsko bistveno širši pogovor. Uvodni pozdrav je udeležencem namenila Tita Porenta. Vsebina monografije *Zvezdne poti in plesne sledi: Od Platona do romarskega vrta* obravnava plesne prakse, povezane s krožnim gibanjem, kot primer iz slovenskega prostora pa opisuje več stoletij star, danes že zamrl ritual, vezan na romarsko tradicijo, imenovan romarski vrtec. Gre za obliko procesije, ki so jih nekje do druge svetovne vojne izvajali pri pomembnejših romarskih cerkvah na Dolenjskem in Štajerskem. Razvojno lahko te procesije, pri katerih so med petjem in hojo polžasto krožno zavijali, povežemo z obliko plesa, ki je bil v raznih delih Evrope v cerkvenem prostoru relativno razširjen, a doslej v literaturi tako v Slovenskem kot v mednarodnem prostoru malo obravnavan, in s tem velja za eno bolj spregledanih tem plesne kulture.

Sogovornika sta na etnološkem večeru najprej predstavila nastanek knjige – kako je sploh prišlo do sodelovanja in izbora vsebine. Simetinger je imel namreč pripravljenih več besedil za izdajo in izkazalo se je, da bi bila za Knjižnico Glasnika SED najbolj primerna študija romarskega vrta. Med oblikovanjem končne različice besedila se je to preoblikovalo v širšo študijo razvoja plesa, romarski vrtec pa je ostal kot vzorčni primer, ki v zadnjem delu knjige zaokrožuje začetna teoretična razmišljanja in umešča slovenski prostor v širši evropski plesni kontekst.

Tudi v tem pogovoru se nismo mogli izogniti vplivu epidemije bolezni Covid-19 na raziskovalno delo. Avtor se je lotil pisanja knjige prav v »koronačasu«, ko je bila večina inštitucij (knjižnice, arhivi, muzeji) zaprtih, tujina pa je bila sploh nedostopna. Na spletu niso bili dosegljivi potencialni dodatni podatki, ki bi besedilo lahko še dopolnili. Avtor se je s situacijo sprijaznil in delal z gradivom, ki mu je bilo v danem trenutku dostopno. Ob tem je hvaležen Mirjam Mencej in Mateji Habinc, ki sta podali pripombe k prvi verziji besedila, še preden je to prišlo v izbor Knjižnice Glasnika SED. Prvotno je dejansko šlo za ožjo raziskavo romarskega vrta, s pomočjo virov pa je avtor prehajal vedno bolj v preteklost in ugotovil, da začetki tega pojava

* Anja Serec Hodžar, mag. etnologije in kulturne antropologije, višja strokovna sodelavka, ZRC SAZU, Glasbenarodopisni inštitut; anjahodzar@gmail.com.

segajo v antiko oz. da mu lahko z viri sledimo do tega obdobja. Tako se je besedilo pravzaprav obrnilo – predzgodba je postala glavna zgodba, romarski vrtec pa ponazorilo. Vsako branje knjige prinese nekaj novega, ob vsakem branju bralec odkrije nekaj, kar je prej spregledal. Besedilo ni dolgo, zato je kljub vsebinski zahtevnosti dovolj berljivo in ne preveč utrujajoče. Avtor je povedal, da je bila ena od idej povezati osnovno razumevanje platonistične filozofije z vsakodnevnim življenjem ljudi ter predstaviti, kako se je to razumevanje prenašalo v ples in arhitekturo in kako je vplivalo na razvoj procesij, ki so bile v preteklosti s plesom močno povezane. Zato je pomembno, da knjigo beremo celostno.

Časovni razpon v knjigi je res velik, in avtor je opozoril, da to dejstvo skriva mnoge pasti. Koncept plesa se je s časom zelo spreminjal, in na ples v preteklih obdobjih ne moremo gledati z vidika današnjega pojmovanja plesa. Plesna kultura pred renesanso je izredno slabo raziskana, zato je v besedilu časovno gledano kar nekaj belih lis. To ne velja

zgolj za predstavljeno delo, ampak za vse raziskave plesne kulture. Simetinger je opozoril tudi na manko upoštevanja študij plesa v slovanskih jezikih v širšem evropskem prostoru. S tem delom skuša vsaj malo zapolniti to vrzel, saj meje jezika ne smejo biti meje raziskav plesa.

Sogovornika sta spregovorila tudi o drugem delu avtorja, podrobneje o koreografiranju predstav ljudskih plesov. Tudi tam je potrebna raziskava, vendar popolnoma drugačna. Ne znanstvena, ki bi iskala odgovore na znanstvena vprašanja, ampak iskanje informacij, ki so osnova za umetniško ustvarjanje, seveda pa temelji na etnografiji iz preteklosti.

Ob zahvalah vsem sodelujočim pri izdaji sta sogovornika izpostavila Jana Šimnovca, avtorja naslovne ilustracije in skic v monografiji. Gre za odlično dopolnitev besedila, saj je nekatere plesne in oblike krožnega gibanja težko opisati zgolj z besedami.

Posnetek etnološkega večera si je možno ogledati na spletni strani Slovenskega etnološkega društva.

